

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ**

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор

Майя НІКОЛАЄВА

Вересень 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**МЕМОРІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС
ТА ДЕРЖАВ ЄВРОПИ**

Рівень вищої освіти: *другий (магістерський)*

Галузі знань: **С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини**

Спеціальність: **С 2 Політологія**

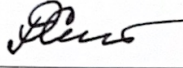
Освітньо-професійна програма: **Політологія**

Робоча програма навчальної дисципліни «Меморіальна політика ЄС та держав Європи»
для спеціальності Політологія

Розробник:

КОЧ Світлана Вадимівна – доктор політичних наук, професор кафедри політології.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології ФМВПС
Протокол № 1 від «29» серпня 2025 р.

Завідувач кафедри (д.політ.н., проф. Світлана КОЧ)

Погоджено із гарантом (к.політ.н., доц. Олег ХОРОШИЛОВ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету МВПС
Протокол № 1 від «29» серпня 2025 р.

Голова НМК (к.політ.н., доц. Олег ХОРОШИЛОВ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № ____ від « ____ » _____ 202__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № ____ від « ____ » _____ 202__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)

ЗМІСТ		
1.	Опис навчальної дисципліни	4
2.	Мета та завдання навчальної дисципліни	5
3.	Зміст навчальної дисципліни	6
4.	Структура навчальної дисципліни <i>(денна / заочна)</i>	9
5.	Теми семінарських занять	11
6-7	Теми практичних та лабораторних занять	11
8.	Самостійна робота	13
9.	Методи навчання	16
10.	Форми контролю та методи оцінювання Критерії оцінювання результатів навчання	16
11.	Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти	17
12.	Методичне забезпечення	17
13.	Питання для підготовки до підсумкового контролю	18
14.	Рекомендована література до вивчення курсу	18

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 3 годин – 90 змістових модулів – 2 ІНДЗ – дослідження та презентація спеціальної теми.	Галузь знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини Спеціальність С2 – політологія Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Вибіркова дисципліна.	
		Рік підготовки:	
		2-й	2-й
		Семестр	
		3-й	3-й
		Лекції	
		16 – год.	6 – год.
		Практичні, семінарські	
		14 – год.	4
		Самостійна робота	
		60 – год.	80 – год.
		у т.ч. ІНДЗ*: - 30 год.	
		Форма підсумкового контролю: залік	

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕМОРІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС ТА ДЕРЖАВ ЄВРОПИ»

КОД дисципліни в ОПІ «Політологія» – ВБ 5.2.

Дисципліна «Меморіальна політика ЄС та держав Європи» включена до переліку вибірових освітніх компонентів для другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 – «Політологія».

Метою курсу є формування у слухачів уявлення про механізми соціально-політичного конструювання минулого в інтересах сучасного; аналіз меморіальної політики як системи цілеспрямованих дій органів державної влади, партій, громадських організацій, окремих осіб з управління суспільною пам'яттю, свідомістю, поведінкою, створення меморіальної стратегії в інтересах стабілізації політичної системи.

Завданням курсу є: ознайомлення студентів із політикою пам'яті, як технологією мобілізації політичної підтримки, легітимації політичних рішень, конструювання ідентичностей; показати як відбувається процес політичного використання минулого в інтересах сучасності та в процесах моделювання майбутнього; надати навички порівняльного символічного аналізу меморіальних політик країн ЄС; продемонструвати механізми конструювання та деконструкції національних стратегій та історичних політик; ознайомити студентів із технологіями комеморації; вивчення соціальної ролі колективної пам'яті; знайомство із практиками комеморації, як засобу інтерпретації минулого та технології закріплення національного наративу

Предметом вивчення є феномен політики пам'яті та історичної політики як сукупність механізмів, процедур та форм взаємодії суб'єктів політичного процесу, спрямованих на управління колективною поведінкою.

Пререквізити: Політична психологія. Цивілізація як середовище політогенезу; Світ-системні трансформації у ХХІ столітті; Політична глобалістика. **Постреквізити:** Політичні та соціальні технології; Технології кольорових революцій; Проблеми інтеграції та дезінтеграції в сучасній Європі; Підготовка та захист кваліфікаційної роботи магістра

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів:
1. Концептуальні основи політики пам'яті; 2. Політична інструменталізація пам'яті.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування наступних **компетентностей**:

Інтегрально компетентності (ІК) ІК. здатність розв'язувати складні задачі і проблеми дослідницького та/або інноваційного характеру у політичній сфері, що характеризуються невизначеністю умов і вимог, із застосуванням фахових досліджень та/або здійснення інновацій.

Загальних компетентностей (ЗК): ЗК01. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації; ЗК03. Здатність розробляти проекти та управляти ними; ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; ЗК06. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Спеціальних (фахових) компетентностей (СК): СК01. Усвідомлення природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації; СК03. Критичне осмислення проблем та принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, гендерної політики, світової політики та політики окремих країн та регіонів; СК04. Здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування; СК06. Здатність використовувати широкий спектр концептів і методів для інтерпретації та аналізу політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні; СК07. Спроможність ефективно виконувати політико-організаційні, експертно-аналітичні та консультаційні функції на національному та міжнародному рівні.

Програмні результати навчання (ПРН): ПРН 01. Застосовувати для розв'язування складних задач політології розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації, особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту; **ПРН 02.** Застосовувати спеціалізовані концептуальні знання з політології, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань; **ПРН 06.** Критично осмислювати принципи здійснення влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, світової політики та політики окремих країн та регіонів; **ПРН 07.** Здійснювати управління складною діяльністю у сфері політики, політології та у ширших контекстах, розробляти плани і заходи з їх реалізації, забезпечувати якість освіти, оцінювати ефективність і результативність діяльності; **ПРН 08.** Розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері політології та з дотичних до неї міждисциплінарних напрямів з урахуванням методологічних, економічних, соціальних, правових та етичних аспектів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен **знати**: поняття «соціальна пам'ять», «історична пам'ять» «колективна пам'ять» «комеморація» «національна історія», «локальна історія», «державна історія»; концептуально-теоретичні підходи до аналізу історичної політики, національної історії, меморіальних стратегій національних гравців; ключові концепції й підходи до вивчення історичної пам'яті та історичної політики; процес та причини політизації історії; зв'язок між ідеологією, політичними традиціями і культурною пам'яттю, їх формування і розвиток; причини політизації історії в сучасному суспільстві; класичну та новітню літературу по проблемам меморіальної культури в політиці; технологічні можливості конструювання групових спогадів та методи їх деконструкції групової пам'яті; наслідки за завдання процесу інструменталізації історії в політичному процесі.

вміти: аналізувати процеси конструювання минулого у сучасних суспільствах; виявляти причини політизації історії; аналізувати прояви соціального конструювання минулого на макро-, мезо- та мікрорівні; аналізувати, пояснювати та інтерпретувати варіативність форм політичної культури; аналізувати технології комеморативного впливу на історичні події минулого та сучасного; використовувати аналіз соціального (ре)конструювання минулого з метою виявлення вихідних значень явищ та подій; вміти використовувати критичний аналіз в процесах аналізу політичних міфів; здійснювати експертну оцінку текстів, оприлюднених проектів, політичних та соціальних програм; розуміти закономірності функціонування соціальної пам'яті;

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Концептуальні основи політики пам'яті.

ТЕМА 1. Історія наукового аналізу соціально-політичних функцій колективної пам'яті
Пам'ять як об'єкт аналізу. Міждисциплінарний підхід. Зародження аналізу про роль пам'яті в процесі розвитку людини та суспільства. Пам'ять та пригадування у античних філософів (Аристотель, Платон). Феномен групової пам'яті (Августин Блаженний). пам'ять в процесі формування свідомості (Дж. Локк), соціальна пам'ять (Е. Дюркгейм) та соціальні межі пам'яті (М. Хальбвакс), місця пам'яті (П. Нора), культурна пам'ять (Я. Ассман), семіотичний аналіз пам'яті, або пам'ять як знак (Ю. Лотман) Феноменологічний підхід до соціальної пам'яті (Е. Гуссерль, П. Рікер). Поняття «меморіального повороту» у зарубіжній історіографії 1980-х років: причини поширення досліджень пам'яті (П. Бурдьє Д.

Лоуенталь). Етапи розвитку досліджень пам'яті за кордоном. Етапи вивчення історичної пам'яті в Україні від 1991 року до теперішнього часу.

ТЕМА 2. Колективна пам'ять та ідентичність.

Соціальна пам'яті. Функції пам'ятів культурі. Три категорії пам'яті (П. Нора) Процес запам'ятовування та процес забування. пам'ять-звичай (П. Коннеротон). Феномен історичної амнезії. Просторово-часові межі пам'яті. Поняття «соціальна інформація», «традиція», «колективна свідомість». Пам'ять як інформація. Соціологічна концепція минулого (Дж. Міда). Відтворюючий характер соціальної пам'яті: пам'ять як інструмент соціальної адаптації. Актуальний «образ минулого». Структури колективної пам'яті. «Гаряча та холодна» пам'ять (К. Леві Строс). Феномен «дрейф пам'яті» (Ж. Дерріда); Канонізація та типологізація меморіальних об'єктів. Принципи дослідження соціальної пам'яті: монізм, історизм, реалізм. Соціальне реконструювання минулого.

ТЕМА 3. Історична та культурна пам'ять: формування, функції та варіативність меморіальних культур

Історична свідомість. Пам'ять поколінь. Пам'ять в писемних та безписемних культурах. Етнічна версія історії. Культурна та комунікативна пам'ять. Поняття «меморіальна культура». Історія і пам'ять: проблема взаємозв'язків. Проблеми співвідношення пам'яті та історії як двох способів фіксації минулого. Причини конфліктності історії та пам'яті. Структура історичної пам'яті. Культурно семіотичний підхід до аналізу культурної пам'яті. Феномени історичної амнезії та витіснення. Вивчення пам'яті (П. Рікерт, А. Мегілл). Процес політизації історії.

Локальна історія: варіативність меморіальних культур. Пам'ять свідків. Літописи. Мемуари. Усна історія. Пол Томпсон «Усна історія. Голос минулого». Методики досліджень, основні сюжети. Методологічні та психологічні пастки усної історії. «Синдром фальшивої пам'яті»: причини появи і зразки. Вплив травми на спогади. Регіональні версії історії. Етнічна історія. Місця пам'яті. Локальна пам'ять та локальна ідентичності. Корпоративна ідентичність. Релігійна ідентичність в традиційних та сучасних суспільствах. Корпоративні релігії

ТЕМА 4. Знаково-символічна репрезентація меморіальної культури. Місця пам'яті.

Міфологізація минулого. Роль звичаю та обряду в процесі відтворення культури. Традиція та ритуал. Семантична функція комунікації. Меморіальна функція культури. Традиція, як форма руху соціальної інформації. Феномен політичних традицій. Символізація соціального простору та відносин. Семіотичний аналіз етикетних форм публічної поведінки. Ритуал в соціальних процесах. Іконографічні образи регіонів та країн. Семіотичний аналіз повсякденних практик в форматі культурних стереотипів. Символічне освоєння місцевого простору

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2:

ПОЛІТИЧНА ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ

ТЕМА 5. Історична політика та національна історія: конструювання змісту.

Поняття «публічної історії», «політичної історії», «історичної політики», «національної історії». Ідеологічна та політична інструменталізація історії. Поняття «негативного минулого». Проблема «долання минулого» Маргіналізація пам'яті. Концепт національної культури (І.Г. Гердер, Е. Ренан). Створення семіотичної матриці нації. Рівні політизації історії: індивідуальний та груповий. Вторинний код культурних символів. Природа політичної символіки. Створення офіційного історичного дискурсу. Критерії селективного процесу: домінуюча система цінностей і норм, соціальне, політичне та економічне становище спільноти. Роль історичного знання у розвитку національних ідеологій та

становленні національних держав. Е. Хобсбаум «Винайдення традиції». Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору. Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві (А. Лейпхарт)

ТЕМА 6. Методи історичної політики та політики пам'яті. Практика комеморації. Конструювання історичної ідентичності як селективна діяльність. Обґрунтування «ефекту реальності минулого» – за способом вираження та міфологічністю (Р. Барт). Стандартизація історичної хронології. Створення стандартів історичного наративу. Система шкільної освіти: дискурсивні практики створення легітимного образу держави, суспільства, нації. Меморіалізація. Пам'ятники та меморіали: конструювання минулого на національному та регіональних рівнях. Музеезація. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності. Регулювання доступу до інформації. Контроль за інформаційним простором. Вплив на символічну сферу. Символічна політика.

Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури. Війни пам'яті. Феномен комеморації. Поняття «територія пам'яті» та «комеморація» в працях П. Нора. Наслідки політичного маніпулювання минулим Н. Луман. Соціальна драматургія за ідеями І. Гофмана. Проблема реконструкції взаємодії минулого з сьогоденням. Пам'ять та контр-пам'ять. Символічні репресії. Латентна пам'ять. Технології забування – «витіснення пам'яті». Конструювання минулого. Практики «нагадування». Календар пам'ятних дат. Національні свята. Конфлікт історичних образів та історичних версій пам'яті. Особиста пам'ять проти публічної пам'яті. Топонімічна комеморація. Реконструктивна комеморація. Церемоніальні комеморативні заходи. «Війни пам'яті» та «конфлікти пам'яті» – аналіз зразків зі світової та української історії. Прецеденти примирення меморіальних конфліктів.

ТЕМА 7. Політика пам'яті: концептуальне та інституціональне закріплення . Меморіальне право. Політичне використання історичного знання від давнини до сьогодення. Виникнення поняття «історична політика» (Г. Коль). Оправдане забуття в роботах М. Бланшо. Історія понять «політика пам'яті» та «історична політика» (на прикладі Німеччини, Польщі та Росії другої половини XX –XXI ст.). Історія як інструмент політичного менеджменту. Національні стратегії розвитку на прикладі США, Туреччини, Німеччини, Польщі, Угорщини. Варіативність «подолання минулого» «пропрацювання минулого», «Політика покаяння». «Пакти про забуття»: приклади Німеччини та Іспанії. «Пропрацювання минулого»: етапи роботи із пам'яттю про нацизм у Німеччині. Розвиток меморіальної культури Холокосту у Німеччині та світі. Пам'ять про війну в Алжирі у Франції: еволюція. «Криве горе» (О. Еткінд): пам'ять про ГУЛАГ в радянській і російській культурі.

Інституалізація меморіальної політики. Меморіальне законодавство. Створення «офіційної версії пам'яті». Державні органи та структури діяльності яких спрямована на дослідження національної пам'яті та формування стратегій меморіальних політик (компаративний аналіз в країнах Європи). Поняття меморіальних законів. Символічні репресії. Історія створення меморіального законодавства. Декларативні меморіальні закони. Криміналізація меморіального законодавства. Практика країн Європи.

Історична пам'ять та історична політика в сучасній Україні. Основні етапи розвитку історичної політики. Роль державних інституцій. Створення і діяльність Українського інституту національної пам'яті. Ревізія історії. Комеморативні практики: меморіальні закони, державні свята, меморіальні комплекси, музеї. Історична пам'ять і медіа. Конфлікт суспільних меморіальних стратегій.

ТЕМА 8. Меморіальна політика в умовах формування постнаціональних просторів та ідентичностей. Меморіальна політика ЄС. Національні та постнаціональні ідентичності:

напрямки трансформації. Поняття «ефективне громадянства». Концепт нового соціального класу – прекаріату (Г. Стендінг). Проблема постнаціональної ідентичності (Б. Андерсон, Ю. Хабермас). Текуча сучасність (З. Бауман). Меморіальні стратегії в межах сучасних інтеграційних світів.

Спільна історія як умова спільного майбутнього: від національної ідентичності до постнаціональної ідентичності. Створення образу єдиної Європи. Образ єдиної Європи (християнської, ліберальної, полікультурної та інші). ЄС як «community of memory» (А. Ассман). Концепція єдиної нерозривної Європейської історії. Проекти музеїв загальноєвропейської історії – «House of European History» (Х. Петтерінг, Н. Девіс). Європейська домінуюча культура та ассамбляж (Б. Тібі). Питання долання націоналізмів та рамок національної пам'яті. Сім концентричних кіл політики пам'яті ЄС (К. Леггеві). Формування загальної пам'яті Європи як політична стратегія (А. Ассанн)

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Меморіальна політика ЄС та держав Європи»

Назви модулів і тем		Кількість годин (денна форма)					Кількість годин (заочна форма)				
Тема	Назва	Усього	Лек	Сем	Інд.	Сам	Усього	Лек	Сем	Інд.	Сам
Змістовний модуль 1: Концептуальні основи політики пам'яті											
T.1	Історія наукового аналізу соціально-політичних функцій колективної пам'яті	10	2	2	3	3	10	1		3	6
T.2	Колективна пам'ять та ідентичність.	12	2	2	4	4	12		1	4	7
T.3	Історична та культурна пам'ять: формування, функції та варіативність меморіальних культур.	11	2	1	4	4	11	1		4	6
T.4	Знаково-символічна репрезентація меморіальної культури. Місця пам'яті.	11	2	1	4	4	11		1	4	6
Разом за змістовним модулем 1		44	8	6	15	15	44	2	2	15	25
Змістовний модуль 2: Політична інструменталізація пам'яті											
T.5	Історична політика та національна історія: конструювання змісту.	12	2	2	4	4	12	1	1	4	6
T.6	Методи історичної політики та політики пам'яті. Практика комеморації.	12	2	2	4	4	12	1		4	7
T.7	Політика пам'яті: концептуальне та інституціональне закріплення. Меморіальне право.	10	2	2	3	3	10	1	1	3	5
T.8	Меморіальна політика в умовах формування постнаціональних просторів та ідентичностей. Меморіальна політика ЄС.	12	2	2	4	4	12	1		4	7
Разом за змістовним модулем 2		46	8	8	15	15	46	4	2	15	25
Усього		90	16	14	30	30	90	6	4	30	50
					60		80				

5. ТЕМИ ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	го д
1	Історія наукового аналізу соціально-політичних функцій колективної пам'яті. Розкрити питання: Пам'ять як об'єкт аналізу. Історія досліджень соціально-політичних функцій колективної пам'яті. Поняття «меморіального повороту» у зарубіжній історіографії 1980-х років: причини поширення досліджень пам'яті. Етапи розвитку досліджень пам'яті за кордоном. Вивчення історичної пам'яті України від 1991 року до теперішнього часу.	2
2	Колективна пам'ять та ідентичність. Розкрити питання: Пам'ять, як соціальний феномен. Категорії та форми пам'яті. Поняття «соціальна інформація», «традиція», «колективна свідомість». Пам'ять як інформація. В чому проявляється відтворюючий характер соціальної пам'яті: пам'ять як інструмент соціальної адаптації. Актуальний «образ минулого». Принципи дослідження соціальної пам'яті: монізм, історизм, реалізм. Соціальне реконструювання минулого	2
3	Історична та культурна пам'ять: формування, функції та варіативність меморіальних культур Розкрити питання: Історична свідомість. Поняття «меморіальна культура». Історія і пам'ять: проблема взаємозв'язків. Проблеми співвідношення пам'яті історії як двох способів фіксації минулого. Структура історичної пам'яті. Культурно семіотичний підхід до аналізу культурної пам'яті. Процес політизації історії. Локальна історія: варіативність меморіальних культур. Специфіка усної та писемної історії, Поняття та форми локальної історії та пам'яті. Методики досліджень, основні сюжети усної історії. «Синдром фальшивої пам'яті»: причини появи і зразки. Регіональні версії історії. Етнічна історія. Місця пам'яті. Локальна пам'ять та локальна ідентичності.	1
4	Знаково-символічна репрезентація меморіальної культури. Місця пам'яті. Розкрити питання: Роль звичаю та обряду, традиції та ритуалу в процесі відтворення культури. Семантична функція комунікації. Традиція, як форма руху соціальної інформації. Символізація соціального простору та відносин. Семіотичний аналіз етикетних форм публічної поведінки. Іконографічні образи регіонів та країн. Семіотичний аналіз повсякденних практик в форматі культурних стереотипів. Регіональні «війни пам'яті». Дні міста та ювілеї. Історико-культурні рекреаційні зони. Територіальний бренд і туристичний імідж території.	1
5	Історична політика та національна історія: конструювання змісту. Розкрити питання: Поняття «публічної історії», «політичної історії», «історичної політики», «національної історії». Ідеологічна та політична інструменталізація історії. <i>Рівні політизації історії: індивідуальний та груповий.</i> Концепт національної культурної пам'яті: критерії селективного процесу. Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору. Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві (А. Лейпхарт)	2

6	Методи історичної політики та політики пам'яті. Практика комеморації. Розкрити питання: Конструювання історичної ідентичності як селективна діяльність. Стандартизація історичної хронології та історичного наративу. Система шкільної освіти: дискурсивні практики створення легітимного образу держави, суспільства, нації. Пам'ятники та меморіали: конструювання минулого на національному та регіональних рівнях. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності. Контроль за інформаційним простором. Символічна політика. Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури. Війни пам'яті. Розкрити питання: «Пам'ятати неможна забути» - де поставити крапку?. Феномен комеморації. Поняття «територія пам'яті» та «комеморація» в працях П'єра Нора. Технології забування. Практики «нагадування». Конфлікт історичних версій пам'яті. «Війни пам'яті» аналіз зразків з історії країн Європи.	2
7	Політика пам'яті: концептуальне та інституціональне закріплення . Меморіальне право. Розкрити питання: Політичне використання історичного знання від давнини до сьогодення. Виникнення поняття «історична політика» (Г. Коль). Історія понять «політика пам'яті» та «історична політика» (на прикладі Німеччини, Польщі та Росії другої половини ХХ – початку ХХІ ст.). Історія як інструмент політичного менеджменту. Національні стратегії розвитку на прикладі США, Туреччини, Німеччини, Польщі, Угорщини. <i>Варіативність «подолання минулого» «проработка минулого», «Політика покаяння», «Пакти про забуття».</i> Інституалізація меморіальної політики. Меморіальне законодавство. Розкрити питання: Державні органи та структури діяльності яких спрямована на дослідження національної пам'яті та формування стратегій меморіальних політик (компаративний аналіз в країнах Європи). Поняття меморіальних законів. Історія створення меморіального законодавства. Історична пам'ять та історична політика в сучасній Україні. Розкрити питання: Основні етапи розвитку історичної політики в Україні. Роль державних інституцій в розробці та впровадженні державної історичної політики. Функціонування українського інституту національної пам'яті. і. Меморіальні закони в Україні. Конфлікт меморіальних стратегій України та її сусідів.	2
8	Меморіальна політика в умовах формування постнаціональних просторів та ідентичностей. Розкрити питання: Національні та постнаціональні ідентичності: напрямки трансформації. Поняття «ефективне громадянства». Концепт нового соціального класу – прекаріату (Г. Стендінг). Проблема постнаціональної ідентичності (Б. Андерсон, Ю. Хабермас). Текуча сучасність (З. Бауман). Меморіальні стратегії в межах сучасних інтеграційних світів. Меморіальна політика ЄС. Спільна історія як умова спільного майбутнього Від національної ідентичності до постнаціональної ідентичності	2
Разом		14

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ (не передбачені)

7. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ (не передбачені)

8. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА ІНДЗ

До самостійної роботи відноситься:

- [1] – підготовка до лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять;
- [2] – опрацювання лекційного матеріалу;
- [3] – самостійне опрацювання літератури;
- [4] – індивідуальне навчально-дослідне завдання: підготовка доповіді; презентації;

Назви змістовних модулів і тем		годин	
		інд	сам
Змістовний модуль 1			
T.1	Історія наукового аналізу соціально-політичних функцій колективної пам'яті Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. ІНДЗ 1: Ессе : причини росту актуальності дослідження історичної пам'яті. ІНДЗ 2: надайте презентацію наукового доробку автора в контексті дослідження феномену групової пам'яті (Дж. Локк, Е. Дюркгейм, М.Хальбвакс, П.Нора, Я.Ассман, Ю. Лотман, Е.Гуссерль, П.Рікер, П. Бурдьє Д. Лоуєнталь, Я. Зерубавеля).	3	3
T.2	Колективна пам'ять та ідентичність. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу; З'ясуйте засоби визначення актуальних «образів минулого». Надайте характеристику принципам дослідження соціальної пам'яті: монізм, історизм, реалізм. ІНДЗ 3: Підготуйте доповіді та презентації: 1) Концепція «пам'ять - звичай» в роботах П. Коннеротон; 2) Соціологічна концепція минулого Дж. Міда; 3) «Гарача та холодна» пам'ять в роботах К. Леві Стросса	4	4
T.3	Історична та культурна пам'ять: формування, функції та варіативність меморіальних культур. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Порівняйте функції та форми пам'яті в писемних та безписемних культурах. Надайте визначення поняття «меморіальна культура». ІНДЗ 4: Ессе 1 Проблеми співвідношення пам'яті історії як двох способів фіксації минулого. Ессе 2. Причини та наслідки політизації історії Локальна історія: варіативність меморіальних культур. Надайте пояснення співвідношенню усної та писемної традиції. Визначте поняття «локальна група», «етнічна група», «місця пам'яті», «іконографія». ІНДЗ 5: підготуйте доповідь та презентацію: 1) Методологічні та психологічні пастки усної історії; 2) специфіка регіональних хронотопів та локальних версій історії; 3) концепт автобіографічної пам'яті в роботах Д. Робінсона.	4	4

Т 4	Знаково-символічна репрезентація меморіальної культури. Місця пам'яті. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу; Визначте роль звичаю та обряду в процесі відтворення культури. Поясніть на прикладах меморіальну функцію культури. Наведіть приклади символічного освоєння простору ІНДЗ 6: Ессе 1: Надайте варіанти форм руху традиції, як соціальної інформації. Ессе 2: Наведіть приклади семантичної плутанини в процесі функціонування символів. ІНДЗ 7: Надайте опис прикладів прояву «меморіальних війн» в сучасних політичних процесах. (до 5 стор)	4	4
Змістовний модуль 2			
Т.5	Історична політика та національна історія: конструювання змісту. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Визначте поняття: «публічної історії», «політичної історії», «історичної політики», «національної історії», «долання минулого» Маргіналізація пам'яті. Поясніть виникнення вторинного коду культурних символів. ІНДЗ: Підготуйте доповідь: 1) І. Г. Гердер про націю та її функції; 2) Е. Ренан – нація як щоденний плебісцит; 3) Природа політичного символу (на прикладі партійної символіки); 4) Концепт «Винайдення традиції» у Е. Хобсбаума; 4) Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору; 5) Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві (А. Лейпхарт)	4	4
Т.6	Методи історичної політики та політики пам'яті. Практика комеморації. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Проаналізуйте відомі методи впровадження історичної політики та стандартизації історичного наративу. ІНДЗ 8: Надайте характеристики технологіям символічної деконструкції пам'яті (технологія за вибором з розбором 3-х прикладів); ІНДЗ 9: підготуйте презентацію за темою: 1) Реформа освіти, як механізм впливу на структуру групової свідомості; 2) Семантична плутанина в перехідних суспільствах як результат комеморативних практик. Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури. Війни пам'яті. Визначте поняття «комеморації», ІНДЗ 10: (за вибором): 1) Поняття «територія пам'яті» в працях П. Нора; 2) Технології нагадування VS практик конструювання: інструменталізація пам'яті; 3) Прецеденти примирення меморіальних конфліктів (наведіть приклади).	4	4
Т.7	Політика пам'яті: концептуальне та інституціональне закріплення. Меморіальне право. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Проаналізуйте політичне використання історичного знання від давнини до сьогодення. ІНДЗ 11: Підготуйте доповідь та презентацію:	4	4

	1) Національний міф: конструювання політичної реальності (конкретний приклад); 2) Історична політика за часів Г. Коля в Німеччині; 3) «Пакти про забуття»: приклади Німеччини та Іспанії; 4) Розвиток меморіальної культури Холокосту в країнах ЄС; Інституалізація меморіальної політики. Меморіальне законодавство Надайте визначення поняттю «офіційна версія пам'яті». ІНДЗ 12: Меморіальні закони в країнах ЄС (держава на вибір) ІНДЗ 13: Компаративний аналіз урядових структура в країнах Європи які реалізують меморіальні політики. Історична пам'ять та історична політика в сучасній Україні. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. ІНДЗ 14: Ессе: засоби долання конфлікту суспільних меморіальних стратегій в Україні	4	4
8	Меморіальна політика в умовах формування постнаціональних простоїв та ідентичностей. Меморіальна політика ЄС. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. ІНДЗ 15: Наведіть приклади практичної реалізації меморіальних стратегії в межах сучасних інтеграційних світів (Тюркський світ, Полонія, та ін.) ІНДЗ 16: Підготуйте та презентуйте доповіді: 1) ЄС як «community of memory» (А. Ассман). 2) Проекти музеїв загальноєвропейської історії – «House of European History» (Х.Г. Петтерінг, Н. Девіс). 3) Сім концентричних кіл політики пам'яті ЄС (К. Леггеві).	4	4
Разом за змістовним модулем 2		30	30
Усього годин		60	

* В якості самостійної роботи здобувач може пройти професійні курси / тренінги, професійне стажування, онлайн-курси, громадянську освіту, отримати відповідний сертифікат на освітніх платформах, що може бути зараховано як періодичний, поточний та фрагмент підсумкового контролю.

Пропонуються до розгляду такі курси, які можуть бути визнані як періодичний, поточний контроль та/або бонусні бали (за бажанням здобувача):

Назва освітньої платформи, назва онлайн курсу, короткий опис, посилання*	Компетентності та результати навчання, що формуються	Кількість годин
--	--	-----------------

Прометеус Наприклад: «Інформаційна безпека» https://prometheus.org.ua/prometheus-free/інформаційна-безпека/ курс допоможе оволодіти навичками викриття дезінформацію та захисту від шкідливих інформаційних впливів. Курс надасть можливість: Дізнатися про фейки, дезінформацію та маніпуляції – звідки вони походять, як поширюються та які наративи несуть. Навчитися стратегій захисту від інформаційних впливів. Зрозумієте, як уникнути маніпуляцій у соцмережах. Отримаєте практичні навички для розрізнення наукових знань та псевдонауки, об'єктивної статистики та псевдостатистики. Удосконалисте знання з цифрової безпеки, зокрема щодо безпечної комунікації та захисту гаджета.	СК 03 Критичне осмислення проблем та принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, гендерної політики, світової політики та політики окремих країн та регіонів, СК 06 Здатність використовувати широкий спектр концептів і методів для інтерпретації та аналізу політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні ПР 01 Застосовувати для розв'язування складних задач політології розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації, особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту; ПР 06 Критично осмислювати принципи здійснення влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	Відповідно до програми курсу
---	---	-------------------------------------

Здобувач може самостійно обрати ресурси, які будуть відповідати навчальній дисципліні. Для зарахування в якості періодичного, поточного або фрагмента підсумкового контролю здобувач має подати документ, що підтверджує неформальну освіту, програму, зробити опис компетентностей та результатів навчання, сформованих під час неформальної освіти. Викладач залишає за собою право перевірити сформованість перелічених компетентностей та результатів навчання.

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- СЛОВЕСНІ ТА НАОЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ (демонстрація презентацій, створення схематичних зображень, робота з веб-сайтами органів влади та управління, організацій)
- ПРАКТИЧНІ (тестові вправи; опрацювання матеріалу шляхом підготовки презентації; аналіз практичних ситуацій (аналітичні розробки); метод проєктування)
- ІНТЕРАКТИВНІ методи навчання (під час лекційних, практичних занять)
- КОЛЕКТИВНЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ЗАВДАНЬ (колективне обговорення з використанням дискурсивних практик, виконання ІНДЗ, презентація виконаних ІНДЗ та результатів самостійної роботи)

10. ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання: словесний, наочний, практичний, які передбачають читання лекції, опрацювання нормативних актів, робота з навчальною та спеціальною літературою, індивідуальні

консультації. Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Формами організації **поточного контролю** є:

- усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей;
- контроль виконання самостійної роботи та індивідуальних завдань;
- тестовий контроль проведення тестування студентів.

Програмою передбачено проведення періодичного контролю:

- тематичні колоквиуми.

Програмою передбачено проведення підсумкової модульної контрольної роботи:

- Модульний тестовий контроль за допомогою Google- form

Підсумковий контроль: залік.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 5

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є спостерігачем; не виступає, не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання апарату і джерел.
	2-3 бали	Здобувач іноді бере участь у занятті; ситуативно надає відповіді на прямі запитання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на заняттях; фрагментарні знання апарату і джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	4-5 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (довповіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1-2 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте матеріал представлений описово, висновки формальні, тема не розкрита.
	3 бали	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, висновки відповідають на завдання, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз достатній, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані висновки, тема загалом розкрита, презентація містить посилання на джерела.

	5 балів	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми розкрита, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, метод відповідає тематиці та задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні судження, підкріплені доказами, презентація містить посилання на джерела.
Контрольна робота за змістовними модулями	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	10 балів	В контрольній роботі кожного з модулів по 10 запитань: 1 бал за кожну правильну відповідь.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	
35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль												Сума балів загал	Підсу мк	Сума балів
Змістовний модуль 1					Змістовний модуль 2							100	Залік	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12-13			
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3			
Контрольна робота №1 (15 балів)					Контрольна робота №2 (15 балів)								10	100
(2 ІНДЗ *5) = 10					(3 ІНДЗ *5) = 15 ; (1 ІНДЗ*9) = 9									

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- ☐ Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Меморіальна політика єс та держав європи» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 052 «Політологія» (електронне видання). ОНУ 51 с.
URL:https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/fmvps/navchalni_materialy/metod_zabezpecheni/magistr/metod-vkazivky_memorialna_polityka_ies_ta_derzhav_ievropy.pdf
- ☐ Робоча програма,
- ☐ Силабус.
- ☐ Лекційні презентації;

13. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

(варіанти)

1. Соціально-політичні функції колективної пам'яті.
2. Колективна та історична пам'ять як об'єкт наукового аналізу.
3. Принципи дослідження соціальної пам'яті: монізм, історизм, реалізм.
4. Колективна пам'ять та ідентичність. Соціальна пам'ять. Функції пам'яті в культурі.
5. Локальна історія: варіативність меморіальних культур.
6. Локальне минуле і регіональна ідентичність.
7. Знаково-символічна репрезентація меморіальної культури.
8. Ідеологічна та політична інструменталізація історії.
9. Практики реконструювання минулого як форма відмови від минулого. Концепція «розірваних поколінь». Теорія прекаріату.
10. Актуальний «образ минулого». Політика пам'яті та конфлікти.
11. Репрезентація минулого: меморіальні комплекси і пам'ятники як інструменти політики пам'яті
12. Політизація історії: причини та наслідки
13. Феномен національної пам'яті. Конструювання національної пам'яті.
14. Поняття «історичної політики» та «політика пам'яті»
15. Політика пам'яті та забуття. Маргіналізація пам'яті.
16. Війни пам'яті. Конфлікт історичних образів та історичних версій пам'яті.
17. Політика пам'яті як елемент демократичного транзиту в країнах Східної Європи.
18. Проблематика «геноцидів», «холокосту» як опора для меморіальних дискусій в країнах Європи.
19. Меморіальна політика ЄС.
20. Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору.
21. Політика пам'яті в багатоскладовому суспільстві
22. Методи історичної політики та політики пам'яті.
23. Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури.
24. Національні практики концептуального закріплення меморіальних політик.
25. Технології символічної політики в контексті політики пам'яті.
26. Інституалізація меморіальної політики. Меморіальне законодавство
27. Історична пам'ять та історична політика в сучасній Україні.
28. Меморіальна політика в умовах формування постнаціональних просторів та ідентичностей.
29. Публічна історія як інструмент втілення політики пам'яті
30. Символічне освоєння місцевого простору. Територіальний бренд і туристичний імідж території.

14. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

- Арон Р. Мир і війна між націями: Пер. з фр. К.: МП «Юніверс», 2000. 685 с.
- Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Л., 2004. С. 42–76.
- Брукбейкер Р. Громадянська та етнічна нації у Франції та Німеччині. URL: <http://www.smoloskyp.kiev.ua/docs/v0000073.htm>
- Винайдення традиції / [Е. Гобсбаум, Г. Тревор-Роупер, П. Морган та ін.]; за ред. Е. Хобсбаума, Т. Рейнджера; Пер. з англ. К.: НікаЦентр, 2005. 448 с.
- Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. К.: Юніверс, 2002. 424 с.
- Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980 – 2000-х. Україна та сусіди. К.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
- Кемпбел Дж. Герой із тисячею облич. К.: Альтернативи, 1999. 392 с

- Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Пер. з англ. С. Шліпченко. К.: Ніка-Центр, 2004. 184 с.
- Леві-Строс К. Структурна антропологія. К.: Основи, 1997. 387 с.
- Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять/ пер. з франц. К.: Кліо, 2014.
- Мінк Ж., Неймайер Л. Європа та її болісні минувшини; пер. з фр. Є. Марічева. К.: Ніка-Центр, 2010. 272 с.
- Assmann A. Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses. Munich: Beck, 1999. 424 p.
- Atkinson, R. C., Shiffrin R. M. Human Memory: A Proposed System and Its Control Processes. The Psychology of Learning and Motivation: Advances in Research and Theory. Eds. K.W. Spence and J. T. Spence. New York: Academic, 1968. P. 189-195.
- Barthes R. Mythologies. Paris : Éditions du Seuil, 1970. 247 p.
- Bauman Z. Liquid Modernity. Polity Press, 2000. 232 p.
- Carrier P. Historical Traces of the Present: The Uses of Commemoration. *Historical Reflections Réflexions Historiques*. Spring 1996. Vol. 22, No. P. 431-445.
- Fuller S. Post-Truth: Knowledge As A Power Game. London-NY: Anthem Press, 2018. 218 p.
- Goffman E. The presentation of self in everyday life. Edinburgh : University of Edinburgh, 1956. 163 p.
- Halbwachs M. On collective memory; Transl. by L. A. Coseriu. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1992. 235 p.
- Jung C. G. Man and his symbols. New York : Doubleday, 1964. 320 p.
- Kilias J. Is there any Sociological Tradition of Social Memory Research? The Polish and the Czech Case. *Polish Sociological Review*. 2013. Vol.183 (3). P. 297–316.
- Nora P. Between Memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations published by University of California Press. Special Issue: Memory and Counter-Memory*. Spring, 1989. № 26. p. 7–24.
- Paabo H. Potential of collective memory based international identity conflicts in post-imperial space. Tartu : Tartu University Press, 2011. 336 p.
- Richards J. Political Myth and Discourse Analysis in Security. *Extremism, Radicalization and Security: An Identity Theory Approach*. London: Palgrave Macmillan, 2017. P. 115–139.
- Schudson M. Dynamics of Distortion in Collective Memory. *Memory Distortion: How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past*. Ed. Daniel Schacter. Cambridge: Harvard UP, 1995. P. 346-64.
- Schwartz, B. The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory. *Social Forces*. 1982. Vol. 61 (2). P. 374-402.
- Tudor H. Political Myth. London: Pall Mall, 1972. 155 p.

Нормативні акти

- Закон України «Про внесення зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо заборони виготовлення та пропаганди георгіївської (гвардійської) стрічки». ВВР, 2017, № 26, ст. 292. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-19?find=1&text=%EF%F0%EE%EF%E0%E3>
- Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 р.» від 09.04.2015 р. № 316-19 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/316-19>.
- Закон України «Про засудження комуністичного та націоналсоціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 р. № 317-19. Відомості Верховної Ради, 2015, № 26, ст. 219. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.
- Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 09.04.2015 р. № 314-19 URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/314-19>.

ДОДАТКОВА

- Бабка В. Л. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні. Дис. на здобуття наук.ступеня за спеціальністю 23.00.03. Ніжин. 2016. 249 с.
- Бабка В. Л. Міжетнічні відносини та державна політика пам'ятів України. *Мультикультуралізм як соціально-правове явище: виклики глобалізованого світу*. К.: ТОВ «Арт-технологія», 2015. С. 203–215.
- Бабка В. Л. Політика пам'ятів перші роки незалежності України. *Гілея. Науковий вісник*. К., 2016. Вип. 110. С. 360–364.
- Бабка В. Л. Українська історична пам'ять під впливом інтеграційних факторів. *По той бік Дніпра: Вплив контраверсійних образів «іношого українця» на формування ментальних кордонів*. / За ред. М. Фролова. Запоріжжя: Інтер-М, 2015. С. 113–118.
- Бойко О. Д. Генетичний код соціальної пам'яті. *Війни пам'ятей та політика примирення: Зб. наук. праць* / за ред. В. Солдатенка. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. С. 138–154.
- Бойко О. Д. Колективна пам'ять: природа, суть, структура. *Національна та історична пам'ять*. 2012. Вип. 3. С. 93–105.
- Бойко О. Д. Політичне маніпулювання. К. : Академвидав, 2010. 432 с.
- Бойко О. Д. Сучасний політичний міф як інструмент конструювання історичної пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2012. Вип.1. С. 82–100.
- Бойко О. Д. Феномен соціальної пам'яті: основні концептуальні підходи до аналізу та інтерпретації. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 6. С. 65–108.
- Вишняк О. Моделі історичної пам'яті: регіональні особливості. *Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін* / За ред. В. Ворони, М. Шульги. Вип. 2 (16). К. : Інститут соціології НАН України, 2015. С. 129–139
- Волянчук О. Героїчний дискурс: політологічний аналіз понять і концепцій. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2015. Вип. 16. С. 105–112.
- Волянчук О. Я. Суспільна пам'ять і політика: Мистецтво можливого. К. : ДП «НВЦ Пріоритети», 2013. 172 с.
- Волянчук О. Я. Меморіальна пропаганда: спроба концептуалізації поняття. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 24. С. 87-93.
- Гайдай О. Ю. Радянська спадщина в політиці пам'яті та свідомості населення України 1991–2014 рр. (на матеріалах Вінницької, Житомирської, Черкаської та Полтавської областей). Автореферат ... канд. іст. наук. К., 2015. 17 с.
- Гайдай О., Склокіна І. Політика і пам'ять. Дніпро-Запоріжжя-Одеса-Харків. Від 1990-х до сьогодні. Збірка наукових праць / наук. ред. Г. Касьянов. Львів: ФОП Шумилович, 2018. 240 с.
- Ганжуров Ю. С. Законотворення як проекція майбутніх фреймів національної пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 6. С. 55 – 68.
- Глушко А. О. Компаративний аналіз концептів історичної пам'яті України та в Республіці Словенія: автореф. дис.канд. політ. наук : 23.00.05; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К., 2014. 24 с.
- Гнатко М. Політичний міф як інформаційно-психологічний засіб політичної боротьби *Психологічні виміри культури, економіки, управління : науковий журнал*. Львів, 2018. Том 11. С. 310–322.
- Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність / пер. з польс. К.: Критика, 2005. 526 с.
- Гойман О. О. Міфологічний аспект реклами у масовій культурі. *Дні науки філософського факультету*. 2014. С. 30-33.

- Гон М. М. Механізми забуття: маргіналізація пам'яті про «чужих» в Україні. *Панорама політологічних студій*. 2015. Вип. 13. С. 185–191.
- Дарморіз О. Міфологія: навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.
- Денисенко Г., Денисенко О. Досвід підготовки «Зводу пам'яток історії та культури» в державах на пострадянському просторі. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2014. Вип. 19. С. 232–243.
- Євсєєв К. В. Дискурс політики історичної пам'яті в Україні : автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 – теорія та історія політичної науки; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2015. 20 с.
- Єрмоленко В. Місця пам'яті на європейських місцинах. URL: http://www.krytyka.kiev.ua/articles/s9_12_2003.html.
- Історик і Влада. Кол. монографія / Відп. редактор В. Смолій. К.: Інститут історії НАН України, 2016. 543 с.
- Історія, пам'ять, політика: Зб. наук. ст./ Упор. Г. Касьянов. К.: Інститут історії НАН України, 2016. 277 с.
- Іщенко Є. О. Концепція «Місць Пам'яті» П'єра Нора в контексті досліджень про колективну пам'ять. *Питання культурології*. 2020. № 36. С. 49–59.
- Касьянов Г. В. «Хто такі українці і чого вони хочуть»: проблема формування нації. *Життєвий простір України: політичний та гуманітарний виміри (1991–2010 роки): Збірник наукових статей*. К. : Інститут історії України НАН України, 2012. С. 6–19.
- Касьянов Г. В. До десятиліття українського інституту національної пам'яті (2006-2016). *Historians*. 14 January 2016. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/1755-georgij-kas-yanov-k-desyatilettyu-ukrainskogo-institutu-natsional-noj-pamyati-2006-2016>.
- Касьянов Г. Історична політика і меморіальні закони в Україні (початок ХХІ ст.). *Агора*. Вип. 17. С. 64-74.
- Касьянов Г. В. Історична політика 1990-х рр. – ХХІ ст.: Україна та пострадянський простір. *Україна Модерна* 2021. С. 135-159.
- Касьянов Г. Danse macabre: голод 1932–1933 рр. у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980 – поч. 2000-х). К. : Наш час, 2010. 271 с.
- Касьянов Г., Толочко О. Національні історії та сучасна історіографія: виклики та небезпеки при написанні нової історії України. *Український історичний журнал*. 2012. № 6. С. 4–24.
- Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. К. : Ніка-Центр, 2016. 320 с.
- Киридон А. М. Ландшафт пам'яті: концептуалізація поняття. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 6. С. 77 – 85.
- Киридон А. Політика пам'ятів України (1991–2015 рр.) / *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини*. 2015. Вип. 15. С. 244–250.
- Коробанова О. Л. Міфи і реальність у Політичній свідомості молоді. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Серія: Психологія*. 2016. Т. 21. № 1. С. 125-136.
- Костюк І. Міф як соціокультурний феномен: функціональне навантаження. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2010. № 21. С. 367–378.
- Коч С. В. Любов, яка рухає кордони: діаспоральна політика Туреччини. *Сучасне суспільство. Збірник наукових праць*. 2018. № 2 (16). С. 119 – 134.
- Коч С. В. Меморіальна політика сусідів України: від стратегії національного суверенітету до «великих держав». *Politicus*. 2018. № 4. С. 46 – 50.
- Коч С.В. Майбутнє минулого: політика пам'яті Угорщини між національним та універсальним. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2023 Вип. 36. С.61-72. DOI: <http://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288708>

- Кравценюк В. М. Політичний міф як чинник трансформації суспільної свідомості в сучасній Україні: автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 – політична культура та ідеологія; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2015. 19 с.
- Кравченко В. Україна, Імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії. К., 2011. 544 с.
- Кривошея В. Моделі пам'яті державна політика пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2011. Вип.1. С. 26–37.
- Куцепал С В. Політичний міф : версія Ролана Барта. *Гілея*. 2016. № 12. С. 109–111.
- Легеза О. Концепція міфу у творчості Ролана Барта. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2019. Випуск 23, с. 54-59
- Лютко Н. В. Міфологізація політичної реклами. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: *Політологія*. 2014. Т. 228. №216. С. 105-108.
- Максимчук О. В. Роль мас-медіа у формуванні політичних міфів. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / ред. С. В. Ківалов, Л. І. Кормич, І. М. Милосердна ; НУ «ОЮА», Видавничий дім «Гельветика»*, 2020. Вип. 65. С. 49-54.
- Мельникова Н. Функціонування міфологічної свідомості у політичній сфері: міфологічний час і простір. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 23*, 2011 С. 26 - 32
- Мінк Ж. Політика пам'яті. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. 570 с.
- Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії: монографія. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 324 с.
- Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. Київ: ДП «НВЦ«Пріоритети», 2013. 436 с.
- Ніколаєць Ю. О. Політика історичної пам'яті в Україні на початку ХХІ ст. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2011. Вип. 2. С. 192–204.
- Пробийголова Н.В. Вплив політичного міфу на мотивацію політичного вибору особистості. *Політологічні записки*, 2011. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2011_4_19.pdf.
- Рагімова А. Б. Політичний міф, міфологізація сучасного суспільства за допомогою соціальних мереж. *ГРАН*. Том 21. № 4 2018. С. 18 – 24.
- Розумний М. Виклики національного самовизначення: монографія. К.: НІСД, 2016. 196 с.
- Стародубцева Л. В. Пам'ять і забуття в історії ідей: мнемонічна герменевтика культури: автореф. дис д-ра філос. наук: 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Х., 2014. 37 с.
- Студії пам'яті України. Передмова, вступ. ст., заг. ред. А. М. Киридон. К. : ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 296с.
- Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / [В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, О. Д. Бойко, та ін.]; за ред. Є. Д. Скулиша. К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
- Троян С., Киридон А. Сучасні «війни пам'ятей» в інформаційному просторі. *IX Міжнародний конгрес українців. Мистецтвознавство. Культурологія. Збірник наукових статей*. К., 2019. С. 513-522.
- Цимбал Т. Конфлікти пам'ятей в сучасному українському героїчному дискурсі (соціально-філософський аспект. *Українознавчий альманах*. 2022. Вип.26. С. 87-93
- Цимбал Т. Формування українського пантеону героїв в контексті проблеми консолідації нації. *Українознавчий альманах*. 2018. Вип. 23. С. 81-87.
- Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАНУ. К.: Знання України, 2009. 400 с.
- Шайгородський Ю. Політичний міф як інструмент дослідження політики. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*, 2010. № 21. С. 32-38

- Яворський В. Аналіз закону про заборону комуністичних символів. *Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <http://khp.org/index.php?id=1430493970>
- Bell C. *Ritual : perspectives and dimensions* Oxford University Press, 2009. 368 p.
- Bodnar J. Pierre Nora, National Memory, and Democracy: A Review Reviewed Works: Realms of Memory: Rethinking the French Past. *The Journal of American History*. Dec., 2000. Vol. 87, No. 3. P. 951-963. URL: <https://www.jstor.org/stable/2675281>
- Boer R. The robbery of language? On Roland Barthes and myth. *Culture, Theory and Critique*. 2011. Vol. 52, No. 2–3. P. 213–231.
- Bottici C. *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 294 p.
- Colovic I., *Polityka Symboli. Eseje o antropologii politycznej*, Universitas, 2001. 310 p.
- Combs J.E. Political Advertising as a Popular Mythmaking Form. *Journal of American Culture*. 1979. No 2. P. 331–340.
- Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Eds by Astrid Erll. Ansgar Nünning. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 2008. 203 p.
- Cuthbertson G. *Political Myth and Epic*. Chicago: East Lansing: Michigan State University Press, 1975. 384 p.
- Della Sala V. Political Myth, Mythology and the European Union. 2010. Vol. 48. Iss. 1. P. 1–19.
- Edelman M. *Politics as symbolic action: Mass Arouss and Quiescence*. Chicago 197. 143 p.
- Flood C. *Political Myth: A Theoretical Introduction*. NY: London: Routledge, 2001. 322 p.
- Frazer J. *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*. Oxford University Press; Reissue edition 858 p
- Marples D. Current Politics in Ukraine URL: <https://ukraineanalysis.wordpress.com/2015/04/09/ukraine-parliament-legalizes-fighters-for-ukrainian-independence-in-the-20thcentury/>
- Misztal B. A. *Theories of social remembering*. Maidenhead, Philadelphia : Open University Press, 2003. 190 p.
- Noiriel G. De l'histoire-mémoire aux «lois mémorielles»: Note sur les usages publics de l'histoire en France. *Etudes arméniennes contemporaines*. No 15. Paris, 2012. P. 35-49.
- Thompson P. Historians and oral history. *The Voice of the Past: Oral History*. 3rd edition. — Oxford, 2000. P. 25–82;
- Wagner-Pacifi, R. Memories in the Making: The Shape of Things That Went. *Qualitative Sociology*. 1996. Vol. 19 (3). P. 301-320.
- Wertsch J. V. *Voices of Collective Remembering*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 202 p.
- Zerubavel Y. *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*. Chicago, 1995. 340 p
- Zelizer, B. Collective Memory as 'Time-Out': Repairing the Time-Community Link. *Communication and Community*. Eds. Gregory J. Shepherd and Eric W. Rothenbuhler. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2001. P.181-189.

Спеціалізовані інтернет-ресурси:

- Інститут дослідження тоталітарних режимів, Чеська Республіка, офіційний сайт: <http://www.ustrcr.cz>
- Інститут національної пам'яті, Польща, офіційний сайт: <http://ipn.gov.pl>
- Інститут національної пам'яті, Словачка Республіка, офіційний сайт: <http://upn.gov.sk>
- Комітет національної пам'яті, Угорщина, офіційний сайт: <https://www.neb.hu> Український Інститут національної пам'яті, офіційний сайт: <http://memory.gov.ua>
- Center for Interdisciplinary Memory Research URL: <http://www.memory-research.de>.
- Center for the Study of History and Memory, Indiana Univ. URL: <http://www.indiana.edu/~cshm>.
- History and Memory. Journal by Indiana Univ. Press URL: <http://www.iupress.indiana.edu/journals/history/hmtoc.html>

Interdisciplinary Study of Memory site, by John Sutton, Philosophy Department, Macquarie University, Sydney. URL: <http://www.phil.mq.edu.au/staff/jsutton/Memory.html>.
The Human Ecology of Memory. site by Prof. John F. Kihlstrom, Dept. of Psychology. URL: <http://socrates.berkeley.edu/~kihlstrm>>